

SPRÅKET SKJULER SINE SPOR

Oversettelse og innledning av Åsne Dorthea Grøgaard

Maurice Merleau-Ponty ble født i den lille vestfranske byen Rochefort i 1908. I 1926 begynte han å studere filosofi ved École Normale Supérieure i Paris (ENS) og mottok sin *agrégation*, en svært kompetitiv og prestisjefylt eksamen, i 1930. Av hele sitt kull kom han på andreplass. I 1949 forlot han sin stilling ved Université de Lyon for å undervise i psykologi og pedagogikk ved Sorbonne i Paris.

Følgende tekst er et utdrag fra en samling forelesningsnotater fra de første av disse årene på Sorbonne. De er altså ikke ført i pennen av Merleau-Ponty selv, men av studentene som fulgte forelesningsrekken. Senere ble notatene samlet og vist ham for godkjenning. Forelesningene var forberedelser til eksamen, og ofte består de i gjennomgang av tekster elevene skulle lese på forhånd. Derfor vil leseren merke at en del synes underforstått, av og til også ledd i argumentasjonen, men siden utdraget er fra 1949, knappe fire år etter utgivelsen av Merleau-Pontys hovedverk *Phénoménologie de la perception*, kjenner vi igjen flere av de viktigste poengene og kan hente støtte derfra. Teksten åpner med en kritikk av det han kaller den *refleksive* filosofiske oppfatning, i tradisjonen etter René Descartes. Artikkelen på side X i dette nummeret tar for seg denne problematikken.

Den kartesianske filosofi og tradisjon er gjenstand for kritikk gjennom hele Merleau-Pontys forfatterskap, men likevel vendte han stadig tilbake til Descartes, som han aldri riktig ble ferdig med. Det var Descartes' *Dioptrique* som lå åpen på skrivebordet foran Merleau-Ponty da han ble funnet død av et hjerteinfarkt i 1961.

Bevisstheten og språkets ervervelse¹

Fra *Merleau-Ponty à la Sorbonne. Résumé de cours 1949-1952* (1988)

Introduksjon

Språkets problem befinner seg mellom filosofien og psykologien. I den filosofiske tradisjonen etter Descartes, Kant, osv., nektes språket enhver filosofisk betydning og blir et utelukkende teknisk problem.

1) *Den refleksive oppfatning*

I den kartesianske tradisjon er møtet mellom bevissthet og språk umulig. Når man anerkjenner en slags unik væren [être] i bevisstheten, kastes språket ut av den og blir analogt med tingene. Det er ikke lenger noen indre forbindelse mellom bevissthet og språk, for før bevisstheten kan være seg noe annet bevisst er den i sin essens selvbevisst. Ifølge denne oppfatningen er bevisstheten en universelt syntetisk aktivitet. I dette perspektivet er den andre intet mer enn en projeksjon av det man vet om seg selv: I prinsippet møter man ikke den andre. Likevel klarer en slik filosofi å unngå solipsisme, men bare ved å si: Jeg har ingen grunn til å tro at min bevissthet er unik. Som værener er vi isolerte, men i tanken løfter vi oss til det universelle.

I dette perspektivet hører ikke språket til subjektets, men til tingenes orden. Talte eller skrevne ord er fysiske fenomener, en uforutsett forbindelse, tilfeldig og konvensjonell, mellom ordets mening og dets aspekt. Det foregår ingen kommunikasjon mellom bevisstheter, ordene mine gir bare den andres sinn [esprit] anledning til å huske det det allerede vet. Språket er en utsendt beskjed, men uten kraft til virkelig å kommunisere. Det finnes ingen egen ordets kraft. Derfor vil det beste språket være det mest nøytrale,

og det aller beste vil være det vitenskapelige språket, algoritmen. Der er tvetydighet umulig. (Jf. Universalspråkprosjektene, ordbok over den menneskelige tanke som omfatter alle språk og alle tanker.)

I dette perspektivet ender man opp med å devaluere språket, man ser det ikke som annet enn en bevissthetens bekleddning, et beskyttende lag på tanken. Selv for en forfatter som Sartre, som selv ikke overser alteritetens problem [le problème de l'autrui]², er det umulig at språket skulle bringe noe til tanken: Ordets "kraft" finnes ikke, ordet alminneliggjør, oppsummerer det som allerede eksisterer. Tanken skylder ikke ordet noe som helst.

2) En ny posisjonering av problemet

Denne filosofien er medskyldig i den mest positive av vitenskaper; den gir psykologien fritt leide til å behandle språket som objekt (jf. den eldre oppfatningen av afasi som tapet av ordenes bilde).

a) Men overensstemmelsen mellom refleksiv filosofi og en mekanistisk psykologi er brutt fra begge sider av en utvikling mot å innrømme problemet. Sartre sier at språket ikke bidrar med noe ytterligere drama, men at det i selve formuleringen likevel viser opprinnelsen til nye måter å oppføre seg på [conduites]. (Eksempelet fra *La Chartreuse de Parme*, når greven frykter den første kjærlighetserklæringen selv om de to har elsket hverandre i lang tid.)

Generelt sett: Vi kan ikke nøye oss med å basere omgangen med den andre på en sannhetsverdi, vi kan ikke lenger unngå å anerkjenne den andre. Konsekvensen blir at det er språket selv som må sørge for kommunikasjonen mellom individer. Og slik blir språket et mystisk element, for det er ikke lenger verken selv eller ting. Psykologien er oppmerksom på at ordet ikke er en ting, afasi er ikke lenger ansett som tap av verbale bilder. Den afasirammede kan fortsatt bruke ordene i sammenheng. Han kan ikke si «rød», men likevel «kirsebærrød». K. Goldstein sier at verken ordet eller ideen er tapt, men derimot det som «gjør ordet egnet til å uttrykkes». For ham gjelder det å skille det meningsfylte fra det meningsløse ordet (tysk «sinnvoll» og «sinnlos»): Det gjelder å anerkjenne nærværet av mening i selve ordet.

Denne analysen tydeliggjør en slags språkets meningsbærende kraft.

b) Bidrag fra lingvistikens utvikling: For Saussure (jf. *Cours de linguistique générale*, Payot, 1962; ny utgave, 1972) er ikke språket hos den som taler et mangfold av ord eller ideer, en sum tegn som svarer til en sum ideer, men et unikt hele, der hvert ord tar sin mening fra de andre, en masse som stadig er i ferd med å differensiere seg.

For lingvisten G. Guillaume finnes det, strukket ut under ethvert språk, et sublingvistisk skjema, som gir oss, for eksempel, tidens arkitektonikk i det og det språket. Likevel er ikke dette skjemaet *tenkt* av individene: Det er verken noe indre, i subjektets bevissthet, eller noen ytre virkelighet. Vi må altså finne en status til språket, for det er verken ting eller tanke [esprit], for dets karakter er obskur og tvetydig.

c) Bidrag fra den litterære erfaring: Den litterære erfaring av språket bekrefter disse egenskapene. For forfatterne har språket vært noe ganske annet enn et «beskyttende lag på tanken» de siste hundre årene. Den klassiske³ forfatter hadde derimot en absolutt tiltro til ordene (jf. La Bruyère som sier at det riktige uttrykket alltid eksisterer, selv om forfatteren ikke finner det). Egentlig hevder klassisismen [le classique] at språket allerede er i tingene. J. Paulhan analyserer denne illusjonen: Når tingen først er uttalt [dite], er det som om den alltid var det. Ordet virkeliggjør ideen og gjør at det selv blir glemt: Vellykket språk og tanke utgjør bare én. I denne funksjonen, nemlig å gjøre alt annet klart og tydelig, er språket selv obskurt. Man kan ikke observere språket, bare utøve det, det er umulig å gripe direkte.

3) Konklusjon

Språket er verken ting eller tanke [esprit], både immanent og transcendent på én gang, dets status gjenstår å finne. Dette problemet vil alltid være til stede i studiet av språkervertelsen. Den psykologiske undersøkelsen av språket vil føre oss til dets opplysende funksjon, og det psykologiske problemet vil føre oss til det filosofiske.

Som vi har sett yter språket en uovervinnelig motstand mot alle forsøk på å konvertere det til objekt. Men øyensynlig kan det heller ikke forveksles med tanken: Det setter seg imot distinksjonen tegn-betegnet [signe-signifié]. Vi har sett at den refleksive metoden ikke makter å studere språket.

[...]

NOTES:

1 Forelesningens originale tittel: "La conscience et l'acquisition du langage".

2 Alteritet betyr annenhet, eller idé om det eller den *andre* (overs. anm.).

3 *Le Classique* betegner det 17. århundres franske klassisisme (overs. anm.).